

Baba Kama Sources 63

רי"ף מסכת בבא קמא דף ו עמוד ב

מתני' חמשה תמין וחמשה מועדין הבהמה אינה מועדת לא ליגח ולא לילוף ולא לישוך ולא לרבוץ ולא לבעוט: השן מועדת לאכול את הראוי לה והרגל מועדת לשבר בדרך הילוכה שור המועד ושור המזיק ברשות הניזק והאדם:

גמ' [דף ט"ז ע"א] ותו ליכא והא איכא הזאב והארי והדוב והנמר והברדלס והנחש אמר רבינא חסורי מיחסרא והכי קתני חמשה תמין הן ואם הועדו חמשתן מועדים ושן ורגל מועדים מתחלתן וזה הוא שור המועד ושור המזיק ברשות הניזק מחלוקת ר' טרפון ורבנן רבי טרפון אומר נזק שלם וחכמים אומרים חצי נזק [והאדם] ויש מועדין אחרים כיוצא בהן:

שיטה מקובצת מסכת בבא קמא דף טז עמוד א

אלא לעולם דרבנן וחסורי מחסרא והכי קתני. מצאתי כתוב שרש"י ז"ל במהדורא קמא פירש כן חסורי מיחסרא וכו' חמשה תמין הן נגיפה נשיכה נגיחה בעיטה רביצה, ואם הועדו חמשתן מועדין וזה אחד מן החמשה מועדין, שן ורגל מועדין מתחילתן הרי שלושה ושור המועד לא תני במתניתין בחד דהא מנייה שהרי תנא אם הועדו חמשתן מועדין אלא הא דקתני שור המועד שור המזיק ברשות הניזק פירושו קא מפרש והכי קתני שור המועד שור המזיק וכו' כלומר היכן העדתם דשן ורגל ברשות הניזק והאדם היינו ארבעה והיינו דקא פריך רבינא דחמשה מועדין תנן והני ארבעה הוו דקאמר שור המועד ושור המזיק ברשות הניזק אשן ורגל קאי ולא טעי תנא בין ארבעה לחמשה. ועוד הא תני לקמן בפרק כיצד דקא מפרש לכלהו מועדין דפרק קמא כיצד הן וקא מפרש נמי שור המזיק ברשות הניזק כיצד אי אמרת בשלמא איירי בקרן תמה ברשות הניזק בנזק שלם בפרק קמא היינו דקתני פירושא בפרק כיצד ומפרש פלוגתא דרבי טרפון אלא אי אמרת לא איירי בהאי פירקא מאי כיצד ואהיכא קאי. וזהו שור המועד הא דאמרן ואם הועדו חמשתן מועדין זהו שור המועד הכתוב בתורה והוא חד מן המועדין, ושור המזיק וכו' מחלוקת רבי טרפון ורבנן בפרק ב' והאדם וחמשה מועדין דמתניתין ארבעה וחמשה מחלוקת ויש מועדין וכו' סיפא דמתניתין קא מפרש אחרים שאינה בהמה אלא חיה כיוצא באלו דשן ורגל והיינו שן דחיה דמפרש בפרק ב' מדרשא דחיה בכלל בהמה ונחש נמי יש לו הנאה בהיזקא ששותה את הדם והא דלא מנא להו במנינא דמועדין ברישא משום דלא דמו אהדדי.

רש"י במהדו"ב

אחר כך כתב רש"י במהדורא בתרא ככתוב בספרי הדפוס ומחק מה שכתב במהדורא קמא. ובהאי לישנא בתרא דפירש רש"י אני יצחק גמגמ דהא מתניתין דחמשה תמין אוקימנא בחצר הניזק כדסברנא למימר אלא לאו רבנן היא ושינויין דחצר השותפין שבקנא ליה ואי אהכי נמי קאי מניינא דחמשה מועדין לאו תני תנא כהאי גוונא ברישא סתם שאין נזק שלם להם בחצר הניזק אלא על ידי העדאה והדר אמר בשור המזיק ברשות הניזק שאין סתמא דרישא עיקר אלא מחלוקת היא רבי טרפון וחכמים מרישא נמי הוה ליה למימר הכי דבשלמא ללישנא קמא כולה חדא בבא היא מחדא מניינא דתמין ומועדין דנקיט ברישא עד האדם אלא ללישנא בתרא מדקאי אשן וארגל שבקיה דמניינא קמא ונקט ליה בבא אחרי. ומ"ש דעד השתא לא אשמועינן מחלוקת רבי טרפון וחכמים. ותו מתניתין דפרק ב' יוכיח דקא מפרש בגוה ותני לה כגון בור ואש דלא תני מכלל דחמשה דהתם היינו חמשה דהכא ומשום הכי לא תנא בור ואש דלא איירי אלא בבעלי חיים. עוד קשה על פירוש אחרון דקאמר תלמודא איכא דרמי לה מירמא הנך חמשה תמין וחמשה מועדין ותו ליכא דהא איכא הארי והדוב והנמר וכו' בשלמא אי שן ורגל ושור המועד ואדם ממניינא היינו דרמי האיכא נמי הני אבל אי הני לאו ממניינא אלא חמשה תמין שהועדו מאי פריך מארי ודוב ונמר לפרוך נמי משן ורגל ואדם. ע"כ. כל זה מצאתי כתוב ברש"י כתיבת יד.

רשב"א

והרשב"א ז"ל היתה לפניו מהדורא קמא דרש"י ז"ל דכתב וז"ל: גירסת הספרים מתקיף לה רבינא הא קתני לקמן וכו' ולא גרסינן חדא דאנן חמשה תנן ורש"י ז"ל גריס לה ומפורשת בפירושו. ע"כ.

תלמיד הר"פ

וזה לשון תלמיד הר"פ פרץ ז"ל: חסורי מחסרא והכי קתני חמשה תמין הן ואותן עצמן אם הועדו הרי אלו מועדין ושן ורגל מועדין מתחילתן והיכן העדתן ברשות הניזק כלומר שור המזיק לא מיירי בקרן אלא אשן ורגל קאי ולכך הוצרך לומר חמשה תמין וכו' ואם הועדו חמשתן מועדין דהא כיון דשור המזיק קאי אשן ורגל לא הוי ממניינא וחמשה לא משכחנא בסיפא אלא ארבעה שן ורגל ושור מועד והאדם ולכך פירש הקונטרס דהמועדין קאי אהנך תמין ולא אמנינא דסיפא וסיפא לא הוי אלא מוסיף ולא נחת למעבד מניינא בהווא סיפא. ומיהו קשה להר"מ להאי לישנא אמאי נקט בסיפא שור המועד דבאיזה מועד איירי אי קרן תנינא אם הועדו חמשתן מועדין ואי שן ורגל הא תנא ליה. הכי גרסינן מתקיף לה רבינא הא קתני לקמן וכו' אלא אמר רבינא חמשה מועדין וכו' וזהו שור המועד עכשיו אגב שיטפיה שהוצרך להניח מאי

דאמרינן שור המזיק קאי אשן ורגל מיישב בשור המועד מאי דהוה קשה להר"מ לעיל למאי הלכתא תנו והשתא מיישב דקאי אשן ורגל וזהו שור המועד מתחילתן. ע"כ.
ראב"ד

וזה לשון הראב"ד ז"ל: ורבי אלעזר משמיה דרבא אמר כולה רבי טרפון היא ורישא דקתני השן מועדת וכו' בחצר המיוחדת לאחד מהן לפירות ולזה ולזה לשוורים. נ"א ולא לזה ולא לזה לשוורים ולגבי שן הויא לה שדה ניזק להיכן הדעה בחצר הניזק זהו פירוש של שור המועד ושור המזיק ברשות הניזק ואשן ורגל קאי. אלא אמר רבינא וכו' והוא השור המועד מתחילתו והם השן ורגל ושור המזיק ברשות הניזק מחלוקת רבי טרפון ורבנן כלומר שור המזיק ברשות הניזק גם הוא מועד לדעת רבי טרפון. ואם תקשה מה הועלנו בחיסור המשנה ובתוספתא והלא סיפא דמתניתין לרבי טרפון היא דקא חשיב לה בהדי מועדין מתחילתן שהרי במשנתנו לא הזכיר בה מחלוקת. עתה בין ותדע כי בתחילה כשהיינו סבורין כי החמשה מועדין ששנה בתחילה הן אותן שמפרש בסוף כמו שמפרש המועדין מתחילתן והיה שור המזיק ברשות הניזק אחד מהן היה קשה לנו רישא סתם לנו כרבנן וסיפא כרבי טרפון ועכשיו שאמרנו כי החמשה מועדין לא בא לפרש המועדין מתחילתן אלא על התמין עצמן שאם הועדו יהיו מועדין לאו סתמא היא כרבי טרפון כלל. ועוד אמרנו כי שור המועד ששנינו בתוך המועדין אשן ורגל קאי וממעט הקרן דהא אמרינן וזהו שור המועד כלומר אלו הן מועדין מתחילתן לדברי הכל מכלל דשור המזיק ברשות הניזק דקתני בסמוך לאו דברי הכל היא והוא הקרן. ויש מועדין אחרים כיוצא באלו פירוש כמו הרגל והשן והאדם. ע"כ.

בית הבחירה (מאירי) מסכת סנהדרין דף טו עמוד א

ולענין פירוש מיהא יש לשאול בה שהרי בראשון של בבא קמא אמר ר' אליעזר בעצמו על אלו ר"ל הארי והזאב והנמר והברדלס שבזמן שהם בני תרבות אינם מועדים מתחלתם אלמא שבני תרבות הם ואפשר שמשנה זו נשנית על סתמן ואותה משנה נשנית על אותם שהוחזקו בתרבות או שמא אותה משנה באה לדעת ריש לקיש שפירש דברי ר' אליעזר כאן בשהמיתו אבל לא המיתו לא שיש להם תרבות ויש להם בעלים ולדעת זה בהמיתו מיהא אף על פי שאחד הורגן כגמר דין הוא שהרי לא מתורת הבור הוא הורגן ומעתה בשרם ועורם אסור בהנאה אלא שזכה לעשות מצוה על ידו ולדעת זה הנחש שלא המית אין ממיתין אותו אחר שהוא בן תרבות ויש לו בעלים ואם המית אחד הורג אותו ובשרו ועורו נאסר וזכה לשמים וכן יראה דעת גדולי המחברים והוא עיקר שהרי תניא כותיה כריש לקיש ואין לבא בה מצד מחלוקת ר' יוחנן וריש לקיש שהלכה כר' יוחנן שאין מחלוקת זו להם מצד עצמם אלא שחלוקים בדעת אחרים:

רבינו חננאל מסכת בבא קמא דף טז עמוד ב

אמר שמואל ארי ברשות הרבים דרס ואכל פטור. טרף ואכל חייב. פי' אם הכה זה הארי הבהמה בידיו ומתה באירוס שלו אכלה פטור שכן דרכו בעת שרוצה לאכול וקיימא לן שן ברשות הרבים פטור. אבל אם טרף בפיו ובשיניו והמית הבהמה חייב ואף על פי שאחרי כן אוכל ויושב ששינה ודינו כדין הקרן ברשות הרבים דבהדיא תנינן דרך הארי לדרוס ודרך הזאב לטרוף. דתניא (בבא מציעא צג ע"ב) רועה שהניח עדרו ובא זאב וטרף ארי ודרס כו' ואקשינן על שמואל והכתי' אריה טורף בדי גורתיו ופירק בשביל גורתיו כלומר אין רצונו לאכול אלא להמית ולהאכיל לבניו. וכן שאר הפסוק. והתניא וכן חיה שנכנסה לחצר הניזק וטרפה ואכלה משלם נזק שלם. ופירק ר' נחמן בר יצחק טרפה והניחה ונמלכה* ודרסה ואכלה משלם נזק שלם. רבינא אמר כי אמר שמואל בארי תרבות ונדחת ואמר אלא מתניתא בארי תרבות ואלביא דר' אלעזר דאמר לאו אורחיה הוא ומשונה הוא. ואקשינן והא קיימא לן משונה בחצר הניזק לרבנן חצי נזק. ופירק דאיעד. ותוב אקשינן עליה אי הכי הא דקתני לה גבי תולדה דשן ותנינן בכיצד השן מועדת ת"ר כיצד השן מועדת לאכול את הראוי לה כו' גבי תולדה דקרן בעי למיתניה קשיא. (פיס' [מתני'] מה בין תם למועד שהתם משלם חצי נזק מגופו ומועד משלם נזק שלם ומן העלייה. מה עלייה אמר רבי אלעזר מעולה שבכנסיו. במעלה קברי בית דוד אמר ר' אלעזר אצל המעולין שבמשפחה ומאי נינהו דוד ושלמה.

רש"י מסכת תענית דף ח עמוד א

ארי דורס ואוכל - מיד, ואינו מתירא.

רש"י מסכת תענית דף ח עמוד א

טורף ואוכל - שמוליק לחוריו ואוכל שם, שמפחד מן הבריות, ולכולן יש להם הנאה.

רש"י מסכת בבא מציעא דף צג עמוד ב

ארי ודרס - ארי דרכו לדרוס הבהמה במקום שמוצאה, ודרך זאב לטורפה חיה ולהוליכה במקום שהוא בטוח, ושם הורגה.

שיטה מקובצת מסכת בבא קמא דף טז עמוד א

עוד כתבו התוספות ולספרים דגרסי לזה ולזה לשוורים קשה איפכא. וקשה נימא שהפירוש כן לזה ולזה לשוורים כגון שאין לזה פירות לשם אז להם רשות לשוורים אבל כשהניח פירותיו אין רשות לשום אחד לשוורים. תלמידי ה"ר ישראל ז"ל.

תלמידי הר"פ

ותלמידי הר"פ ז"ל תירצו לשתי הגירסאות דשמא משום דהכא משמיה דרבא קאמר לא פשיט מהכא. ע"כ. תלמידי הר"י

רשימות שיעורים (רי"ד סולובייצ'יק) מסכת בבא קמא דף טז עמוד א

פטורים ברה"ר. כבר הוזכרה בשיעורים (למעלה דף ג א ד"ה מ"ש קרן) את המחלוקת בין הרי"ף להרא"ש (פ"ק סי' א') ביסוד הפטור של שן ורגל ברה"ר. אליבא דהרי"ף סברא היא: מאחר שיש להם רשות ללכת ברה"ר כדרכם וא"א שילכו הבעלים אחריהם תמיד לפיכך פטורים. אבל לדעת הרא"ש הפטור הוא מגזיה"כ דכתיב ובער בשדה אחר. נ"מ לבהמה שהלכה ברה"ר ודרסה על עץ ארוך והזיקה ברשות היחיד. אליבא דהרי"ף הבעל פטור לפי שדרסה ברשות ואילו אליבא דהרא"ש הבעל חייב מאחר שהזיקה ברה"י. התוס' שלפנינו סוברים כשיטת הרא"ש ששן ורגל פטורים ברה"ר מגזיה"כ. לכן ה' המועדים פטורים ברה"ר, כי מאחר שכלולים בשן ורגל אף על פי שאין להם רשות ללכת ולהזיק ברה"ר גזיה"כ פוטרת אותם כשהזיקו ברה"ר. ואילו אליבא דהרי"ף ה' המועדים צ"ל חייבים ברה"ר כי אין להם רשות ללכת שם ולהזיק.

ועיין בהגהות הגר"א שמביא את פסק הרמב"ם (בפ"א מהל' נזקי ממון הל"ו) שחמשת המועדין חייבים מדין מזיק של קרן ולא מדין מזיקי שן ורגל. ונראה שבכך נאמן הרמב"ם לשיטתו שכתב שיסוד הפטור של שן ורגל הוא סברא (בפ"א שם הל"ח) כדעת הרי"ף. לפיכך ה' המועדין שאין להם רשות ללכת ולהזיק ברה"ר חייבים. והואיל ואין להם רשות הליכה וחייבים ברה"ר ממילא אינם בכלל שן ורגל אלא בכלל מזיק קרן. ובכל זאת משלמים נ"ש בפעם הראשונה, כי לרמב"ם משלמים ח"נ רק כשהנזק הוא משונה ומאחר שחמשת המזיקין דרכן להזיק חייבים נ"ש אפילו בפעם הראשונה שהזיקו.

אך עדיין צ"ע שהרי התוס' הביאו ראייה שחמשת המועדין פטורין ברה"ר מדין שמואל בגמרא, והרמב"ם פסק כברייתא בפ"ג מהל' נזקי ממון (הל"ז) ז"ל חיה שנכנס לרשות הנזק וטרפה ואכלה בהמה או בשר משלם נ"ש שזהו דרכו עכ"ל, לשונו "לרשות הנזק" משמע שסובר שברה"ר פטור, וחיה כוללת את חמשת המועדים מתחילתם, וצ"ע כי מאחר שחייבים מדין קרן בדין הוא שיהיו חייבים ברה"ר.⁽²²¹⁾

רמב"ם הלכות נזקי ממון פרק א הלכה ו

חמשה מיני בהמה מועדין מתחלת ברייתן להזיק ואפילו הן תרבות, לפיכך אם הזיקו או המיתו בנגיחה או בנשיכה ודריסה וכיוצא בהן חייב נזק שלם, ואלו הן: הזאב והארי והדוב והנמר והברדלס, וכן הנחש שנשך הרי זה מועד ואפילו היה תרבות.

לחם משנה הלכות נזקי ממון פרק א הלכה ו

[ו] או בנשיכה ודריסה וכיוצא בהם חייב נזק שלם וכו'. רבינו משמע דפליג על ר"י דבכל מיני הזיק שיזיקו משלמים נזק שלם אבל ר"י אית ליה דדוקא במידי דאורחיה אבל במידי דלאו אורחיה כגון ארי שטרף ואכל אינו משלם אלא חצי נזק וכל זה כתב הטור ח"מ סימן שפ"ט ובאמת שבגמרא משמע כדברי ר"י שאמרו שם ארי ברשות הרבים דרס ואכל פטור טרף ואכל חייב דרס ואכל פטור כיון דאורחיה למדרס הוה ליה כמו שאכלה פירות וירקות דהוי ליה שן ברה"ר ופטור טרף לאו אורחיה ואמר שם דכי אמרו טרף לאו אורחיה כגון שטרפה לאכול מיד אבל טרף להניח אורחיה הוא וא"כ משמע מדברי שמואל דהיכא דטרף לאכול דהוא משונה ומשלם חצי נזק וחייב בר"ה משמע דלא הוה מועד בכל. אלא שראיתי לרבינו שפסק דלא כשמואל שכתב לקמן בפ"ג חיה שנכנסה לרשות הנזק וטרפה ואכלה בהמה וכו' וכתב שם ה"ה פסק רבינו כפשטה ולא חש לדשמואל כלומר דלשמואל מוקמינן לה לצדדין שטרפה להניח או דרסה משלם נזק שלם ורבינו כתב ברייתא כפשטה ולא חש לדשמואל ומ"מ צריך טעם למה דלא מצינו בגמרא מי שיחלוק לדשמואל ולמה פסק דלא כוותיה ואפשר משום דבגמרא פריך ליה ומשמע ליה לרבינו דשני שינויי דחיקי לכך פסק דלא כוותיה ואין זה מספיק אבל בהא דקאמר דרס ואכל בר"ה דפטור פסקינן כוותיה דלא מקשה עליה בגמרא בהא ולכך כתב ה"ה דלענין חלוק הרשויות אם עשה מעשה רגל פטור בר"ה משום הא דקאמר שמואל דרס ואכל בר"ה פטור ואם עשה מעשה קרן דהיינו מידי דלאו אורחיה כתב דחייב בר"ה אלא שמועדים מתחלתן כלומר משלמים נזק שלם אפילו הקרן. ואיכא למידק מנא ליה הא דכיון דחייב בר"ה ראוי הוא שישלם בתחלה חצי נזק. וי"ל דמשמע ליה משום דקאמר שמואל טרף ואכל חייב ומשמע ליה דחייב היינו נזק שלם דלא כרש"י דאמר ח"נ ואף על גב דלית הלכתא כוותיה דשמואל בהא דקאמר

דטרף לאו אורחיה היינו משום דמפרש ברייתא דוכן חיה כפשטה דמשמע מינה דאפילו טרף הוי אורחיה אבל מ"מ עיקר המימרא דאמר שמואל דבמידי דלאו אורחיה משלם נזק שלם לא דחינן למלתיה וק"ל הכי ומפני כך כתב ה"ה מ"ש:

אבן האזל הלכות נזקי ממון פרק א הלכה ו

[ו] חמשה מיני בהמה מועדין וכו' לפיכך אם הזיקו או המיתו בנגיחה או בנשיכה ודריסה וכיוצא בהן חייב נזק שלם וכו'.

שיטת הרמב"ם דחמשה מיני בהמה שהם מועדין מתחלתם חייבים נזק שלם על כל מיני היזק שיזיקו וכן פ"י רש"י במשנה שהם מועדים על נגיחה ונשיכה אכן בתוספות ורא"ש פירשו דגם החמשה מיני בהמה אינם מועדים אלא במה שדרכם בכך כגון ארי לדרוס וזאב לטרוף וכן כל חיה כדרך שהיא רגילה אבל בגוונא אחרינא גם כל הני אינם משלמים אלא חצי נזק, והנה הרמב"ם לא פסק כמימרא דשמואל דארי אורחיה רק בדריסה משום דפסק כברייתא דחיה שנכנסה לחצר הניזק כפשטה וכבר העיר הלח"מ בזה, אכן אכתי צריך ביאור שיטת הרמב"ם דכיון דזה עכ"פ מוכח מהסוגיא ממימרא דשמואל וממה דשקיל וטרי בהא בגמרא דגם החמשה מיני בהמה אינם מועדים לכל מיני היזק רק למידי דאורחיה. דהא בסוגיא בגמרא שקיל וטרי רק בהא דקאמר שמואל דטריפה לאו אורחיה ופריך עלה למימרא דטריפה לאו אורחיה ומייתי ראיות דטריפה נמי אורחיה אבל מנ"ל להרמב"ם דגם בנגיחה נשיכה וכו' הם מועדים. והלח"מ כתב בדעת הרמב"ם דאינו חולק אמימרא דשמואל אלא דסבר דהא דס"ל לשמואל דטריפה לאו אורחיה דארי אינו אלא לענין רה"ר ולא לענין חצי נזק, והנה אי אפשר לפרש כן בסוגיא דא"כ מאי פריך מהברייתא דחיה שנכנסה לחצר הניזק אהא דשמואל דע"כ פריך מהא דקאמר בברייתא משלם נזק שלם. דאין לומר דפריך מהא דקתני לחצר הניזק דא"כ לא משני רבינא ע"ז למסקנא מידי ועיקר חסר ואלא דנימא דמשום זאב נקיט חצר הניזק וכמש"כ התוס' א"כ לא קשה כלל.

והנראה בדעת הרמב"ם דזה פשוט לו מלשון המשנה דתנן חמשה תמים הבהמה אינה מועדת לא ליגח ולא לישוך וכו' ועלה קתני דחמשה מיני בהמה מועדים מתחלתם, וגם שמואל מודה בזה. דנגיחה וכו' הם מועדים מתחלתם דאורחיה בהכי, וחידיש לן רק בטרפה דלאו אורחיה דארי וק"ל בזה דלא כשמואל משום דפשטא דברייתא פליגא עליה אכן אין כונתו לומר דבחמשה מיני היזק הוי אורחיה כשן ורגל דהא כתב המ"מ דכל אלו אם עשו מעשה קרן חייבים ברה"ר אלמא דחייבם מטעם קרן אלא דהוי כמו קרן דאייעד כיון דכונתם להזיק ולכן חייבים נזק שלם וחייבים ברה"ר דלא הוי בזה דין ובער לפוטרים ברה"ר, וטריפה לדידן הוי כמו דריסה דהוי שן ממש, אבל לשמואל גרע לדידיה טריפה מנגיחה דנגיחה כיון דמתכוונים להזיק הוי מועדים מתחלתם והוי כקרן דאייעד וטריפה הוי שן שלא כדרכו ואינו חייב אלא חצי נזק, והנה לפימ"ש"כ התוספות בדף ט"ו אליבא דר"פ דאמר פלגא ניזקא ממונא צריך להיות פטור לגמרי אי טריפה לאו אורחיה בין לפי הסבר התוספות שם בין לפי מה שהסברתי בהלכה ב', ויהיה מוכח משמואל דלא כר"פ אלא דלא קשה על ר"פ כיון דלא פסקינן כשמואל.

והנה התוספות והרא"ש והטור כתבו דנחש בכל גווי פטור ברה"ר דדרכו בכל דבר ומדעת הרמב"ם לא משמע כן וכמו שכ' המ"מ דאחר שכתב והנחש ג"כ מפורש במשנה כתב וכל אלה אם עשו מעשה קרן וכו' דבאמת מה דדרכו בכך אינו גורם שיהיה פטור ברה"ר ורק לענין נזק שלם משום דהוא מועד מתחלתו והוי כקרן דאייעד ולפטור ברה"ר צריך דין שן ממש דהיינו יש הנאה להזיקו או רגל ממש אבל נחש אף דדרכו להזיק אבל אין זה בדרך הילוכו והוי לענין זה כקרן דאייעד וכשאר החיות המזיקים והתוספות והרא"ש לא חילקו בין דינא דנזק שלם בין לפטור ברה"ר ולכן לשיטתם ודאי נחש כיון דעומד להזיק יותר מכל החיות וחייב נזק שלם גם בלא אכילה, ממילא ס"ל דפטור ברה"ר, אבל לשיטת הרמב"ם שמחלק בין דינא דנזק שלם מלפטור ברה"ר גם נחש הוי כשאר המזיקים וכיון שמזיק בלא אכילה חייב ברה"ר דלא הוי שן אלא כקרן דאייעד וכנ"ל, ולפימ"ש"כ חלוק גדר קרן לענין עיקר חיובו אם חצי נזק או נזק שלם מלענין פטורא דרה"ר דלענין עיקר חיובו בארנו בהלכה ב' בארוכה דתלוי בגדר שנוי בין בתם בין במועד וכמו שהוכחנו מדברי הרמב"ם, ומש"ה החמשה חיות כיון שאינם משונים בהיזקם חייבים נ"ש כמו שן ורגל, אבל לענין פטורא דרה"ר עיקר גדר קרן ושן ורגל אינו תלוי דוקא במשונה דהא החמשה מיני בהמות אף דאינם משונים לענין קרן ומ"מ חייבים ברה"ר משום דלא הוי שן ורגל ממש שיהיה הנאה להזיקו או בדרך הילוכו ממש, וליכא בזה פטורא דרה"ר ועמש"כ בהלכה ח'. ומקור דברי המ"מ הוא משום דבגדר חיוב נזק שלם כתב הרמב"ם אם כמנהג ברייתה או שלא כמנהג ברייתה, ובגדר חיוב רה"ר כתב אם בשן ורגל הזיקה ואם נגחה או נגפה וכו' ולכן החמשה חיות אף דחייבין לשלם נזק שלם גם בחמשה מיני היזק כגון נגיחה נגיפה וכו' משום דהוא כמנהג ברייתן מ"מ חייבין בזה ברה"ר, דלפטור ברה"ר בעינן דוקא שן ורגל ממש:

רמב"ם הלכות נזקי ממון פרק ג הלכה ז

חיה שנכנסה לרשות הניזק וטרפה ואכלה בהמה או בשר משלם נזק שלם שזה הוא דרכה, אבל כלב שאכל כבשים קטנים או חתול שאכל תרנגולים גדולים הרי זה שינוי ומשלם חצי נזק.

מגיד משנה הלכות נזקי ממון פרק ג הלכה ז

[ז] חיה שנכנסה לרשות הניזק וכו'. ברייתא ספ"ק (דף ט"ז:) פסק רבינו כפשטה ולא חש לדשמואל: אבל כלב שאכל כבשים וכו'. בגמ' שם גבי פלגא נזקא קנסא:

רש"י מסכת בבא קמא דף מח עמוד ב

דחזא ירוקא - עשב על פי הבור ובא לאכול ונפל דאהך נפילה לא איכין ומיהו כופר שלא בכוונה משלם בנפילה אחרונה ואף על פי שאין השור בסקילה ושמעינן לרב (לעיל /בבא קמא/ דף מד) דאמר פטור מזה ומזה ה"מ במועד לנגיחות בכוונה וערק לאגמא בראשונה ונגח ד' שלא בכוונה פטר ליה מגזירת הכתוב דכתיב השור יסקל וגם בעליו וגו' כל זמן שאין השור בסקילה אין בעלים משלמין כופר אבל זה שלא היתה בו חיוב סקילה כלל אין העדאתו אלא לכופר של שן ורגל בחצר הניזק דאוקמינן ברגל שדרסה ע"ג תינוק בחצר הניזק דאיכא כופר ברגל ואף על גב דשלא בכוונה הוא ואין השור בסקילה וה"נ דחזא ירוקא ונפל תולדה דשן היא דמתכוין להנאתו וא"ת משונה הוא ואין זו שן כיון דאייעד ליה אורחא הוא ולאוקמי להך נפילה אחרונה במתכוין והשור בסקילה לא מצינן דלגבי כוונה תם הוא וליכא כופר דהא כל כמה דלא חזי ירוקא לא אייעד.

תוספות מסכת בבא קמא דף מד עמוד א

הכא נמי במתחכך להנאתו - תימה דהכא אמר רב דפטור מזה ומזה ולקמן בהפרה (ד' מח:) מוקי רב מתניתין דקתני משלם הכופר במועד ליפול על בני אדם בבורות וחזא ירוקא ותירץ רבינו תם דלקמן הוי רגל בכוונה כשמניח עצמו בבור כדי לאכול הירק שבבור ויודע שמתמעך האדם כמו רגל שדרסה ע"ג תינוק שיודע שיהרוג התינוק ולפיכך משלם כופר אף על פי שאין השור בסקילה הואיל ואינו מתכוין להזיק דילפינן רגל בכוונה מקרן בכוונה אבל הכא שמתחכך בכותל להנאתו (שלא בכוונה) הויא שן [שלא בכוונה] שאינו יודע שיפול הכותל על האדם לפיכך פטור מן הכופר כקרן שלא בכוונה ומועד דהכא ודלקמן לאו דוקא מועד בשלש פעמים אלא כלומר בדבר שנעשה מועד מתחילתו כגון שן ורגל והא דפריך לקמן כדמוקי לה במועד ליפול על בני אדם בבורות אי הכי בר קטלא הוא דייק ממתני' דקתני משלם הכופר ולא קתני חייב מיתה ומשלם הכופר משמע דפטור הוא מן המיתה ורש"י פירש כל הסוגיא דלקמן בע"א אבל דוחק הוא ושם אפשר בע"ה ועל פי ר"ת נמי קשה דפטור רגל בכוונה לדרוס על האדם ממיתה כיון שלא נתכוין להרוג א"כ ר"ש דיליף בשמעתין נזקין מקטלא פטר רגל מנזקין בכוונת דריסה על הכלים כשלא נתכוין להזיק וזה אי אפשר דעל כרחך לאו בכוונת היזק חייביה רחמנא דאי בכוונת היזק א"כ היינו קרן והואיל וכן על כרחך ליכא למילף נזקין מקטלא לענין כוונה ורבינו שמואל מצא בספר ישן דלא גרסינן מילתא דרב דפטור מזה ומזה ולקמן גרסינן תניא כוותיה דשמואל ותיבתא דרב דפטור לעיל מכופר כשאין השור בסקילה.

חידושי ר' מאיר שמחה מסכת בבא קמא דף יט עמוד ב

תנו רבנן השן מועדת לאכול את הראוי לה כיצד וכו'. נראה לי פשוט דחיה שאין דרכה לאכול פת אף על ידי הדחק ואם אכלה משלם חצי נזק, בכל זה אם אכלה שלשה פעמים והוא אורחה כיון דאייעד פטורה לשלם ברשות הרבים, דהוה שן מעליא דאוכלת מה דהוה אורחא לאכול, דבאמת הפת משביע אותה ונתעכל באיבריה ומזין אותה רק דאין זה מאכל חיה, וכיון דדרכה בכך אורחה הוה שוב הוה בכלל שן דיש הנאה להיזקה ואין כונתה להזיק רק למלא כרסה ממנה, רק דפעם ראשון לאו אורחה וכונתה להזיק ולכן משלמת חצי נזק, אבל כיון דאייעוד הרי הוה אורחה דילה והוה שן ופטורה ברה"ר. אף ע"ג דלפי זה יהא מועד קיל מתם לא איכפת לן בהא כיון דבתר טעמא אזלינן.

אולם דא מסתפקא בכלבא דאכל אימרי רברבי דאין דרכו להורגן כדי לאכול, ודרכו לאכלן (עיין רא"ש סי' ג') אפשר דאם אייעד קרן הוא, או דכיון דדרך הבהמה להרוג חבירו כדי לאכול רק ברברבי לאו אורחיה וכיון דאייעד, לזה שוב אם עשתה הלא אין כונתה להיזק בעלמא רק להורגו עבור אכילתו, ושוב הוה כזוטרי גבה. והדבר שקול למשכיל. ופשיטנא לה מהא, דמקשה לעיל (ט"ז ב) א"ה גבי תולדה דשן גבי תולדה דקרן בעי למיתנה, אף על גב דאייעד ועשתה זה בשביל אכילה, ואולי מסיים רק בקשיא, משום דלא פשיטא ליה הך סברא.

ובזה יש לישב דברי רא"ש (סי' ג') שהקשה אמאי לא תני במשנה טפי אכלה אימרי רברבי כו' ועוד לעיל בפ"ק קתני הבהמה אינה מועדת לא ליגח ולא תני הך כו' יעו"ש, ומזה המציא דין חדש, והיש"ש השיג עליו דאכתי יקשה אמאי לא תני חיה שאכלה פת וכי"ב בהנך משניות עיין שם שהאריך. ולפ"ז ניחא דתנא רק מילי דכשהן מועדים חייבים ברה"ה,

אבל בחיה שאכלה פת אם איעד הוה אורחיה ופטורה בר"ה, ומכ"ש בהך דאינו מועד דתני בהדיא ואם הועדו חמשתן מועדין דלא מצי למיתני על הנך גווני, ודוק.

אולם ראיתי כי טעיתי בעיקר ההלכה, דנראה להבין דברי הרא"ש (סוף פ"ק) ותוספות, בנחש דאע"ג דאין הנאה כלל לנשיכתו וכונתו להזיק מ"מ פטור ברה"ר. וטעמו מאי, וחכם יבין מעצמו דבהמות אינם עלולים להזיק במידי דלאו הנאה, רק שור אחד יצא מן הכלל ואיעד, א"כ בני רה"ר אינם יודעים להשתמר ממנו ועלול להזיק וחייבתו התורה ברה"ר, אבל נחש דכל המין כך דרכו לנזוק בנשיכה ה' להם לבני רשות הרבים להיזהר, ודוק. א"כ יצא לנו ברור בנידון דידן דכיון דלאו אורחיה דחיה לאכול פת, אף שאיעד ואכלה שלש פעמים, בכ"ז בני רה"ר לא ידעי למיזהר מינה בהך, ודוק היטב. והנה הרב המגיד (פ"א ה"ו) הגיד לנו חדשות לפי אמיתת כונת רמב"ם, דאם הזיקה חיה והמיתה שהיה כונתה להזיק בלבד, ובמה בהנך חמשה דברים בנגיחה ונשיכה ורביצה ובעיטה וכו' ברה"ר המה מועדין מתחילתן לשלם נזק שלם, דעלולים להזיק שמחיות הטורפות הן ודרכן להזיק, אבל אם הזיקו באופן דהוה שן ורגל כמו שאכלו ברה"ר, אף אם הרגו בע"ח לאכול הוה מידי דשן כמו כלב שאכל זוטרי, כמו כן ארי שטרף ואכל, דהוה מידי דשן דאין כונתו להרגו רק בשביל ההנאה שמגיע להזיקו, שפיר פטור ברה"ר. אבל אם עשה מידי דשן היינו שהרג לאכול, רק באופן משונה, וכמו ארי שדרס לשמואל, אז אינו משלם רק חצי נזק, כיון ששנה דרך מילי דשן. ודוק בלשון המגיד שכתב, ואם עשו מעשה קרן והם חמשה מעשים הנ"ל דינם כעין קרן לחילוק רשויות אלא שהן מועדין מתחילתן. הרי כמו שכתבתי, ודלא כמו שהבין הלח"מ. ואם כן סובר דהנך חמשה מילי כגון נשיכה שנחש שנשך חייב ברה"ר, ואיהו מנקיט חומרי דשמעתא דכל שכונתו להזיק ואין הנאה להיזקה אף דמועד לה כל המין מתחילתו משלם אף ברה"ר, אף דבפעם ראשון משלם נזק שלם, אבל היכי שעשתה מעשה שן היינו שהזיקה עבור אכילתה, כמו שטרפה בהמה ואכלה אז פטורה ברה"ר, ואם שנתה בזה כהך דשמואל בפעם ראשון משלם ח"נ עד דאיעד, ודוק.

ולפ"ז לדבריו קמה חקירתנו להלכה, דחיה שאכלה פת ג' פעמים פטורה ברה"ר, אף שיש להתקש בכ"ז יש לה מקום למתבונן בטיב הסברות, והארכת בזה קצת כי יקר בעיני גדרי הלכות אלו העמומות.